

**نقش برنامه درسی دانشگاه فرهنگیان در توسعه صلاحیت ها و
ویژگی های مورد نیاز معلمان**

www.ketab.ir

مؤلفین:

امیررضا پرنگ

سمانه فرخ کاظمیان

سرشناسه	: پرنگ، امیررضا، ۱۳۵۸-
عنوان و نام پدیدآور	: نقش برنامه درسی دانشگاه فرهنگیان در توسعه صلاحیت‌ها و ویژگی‌های مورد نیاز معلمان / مولفین امیررضا پرنگ، سمانه فرخ کاظمیان.
مشخصات نشر	: گرگان: انتشارات نوروزی، ۱۴۰۰.
مشخصات ظاهری	: ۸۶ص.
شابک	: 978-622-02-1521-9
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
یادداشت	: کتابنامه: ص. ۷۲-۸۳
موضوع	: دانشگاه فرهنگیان -- برنامه‌های درسی
موضوع	: تربیت معلم -- ایران -- برنامه‌های درسی
موضوع	: Teachers -- Training of -- Iran -- Curricula
موضوع	: معلمان -- ایران -- اثربخشی
موضوع	: Teacher effectiveness -- Iran
موضوع	: صلاحیت‌های حرفه‌ای -- ایران -- ارزشیابی
موضوع	: Vocational qualifications-- Iran -- Evaluation
شناسه افزوده	: فرخ کاظمیان، سمانه، ۱۳۶۲-
رده بندی کنگره	: ۲۸۰۶LB
رده بندی دیویی	: ۲۰۷/۳۷۱
شماره کتابشناسی ملی	: ۷۶۲۱۲۸۵
وضعیت رکورد	: فیبا

نقش برنامه درسی دانشگاه فرهنگیان در توسعه صلاحیت‌ها و ویژگی‌های مورد نیاز

معلمان

مولفین: امیررضا پرنگ - سمانه فرخ کاظمیان

نوبت چاپ: اول - ۱۴۰۰

مشخصات ظاهری: ۸۶ ص

قطع: وزیری

شمارگان: ۵۰۰

شابک: ۹-۱۵۲۱-۰۰-۶۲۲-۹۷۸

چاپ و نشر: نوروزی - ۰۱۷۳۲۲۴۲۲۵۸

قیمت: ۳۰۰۰۰ تومان

حق چاپ برای نویسنده محفوظ می باشد.

گلستان، گرگان، خیابان شهید بهشتی، پاساژ رضا، کدپستی: ۴۹۱۶۶۵۷۳۷۶
 entesharatnoruzi
 ۰۱۷-۳۲۲۴۲۲۵۸-۰۹۱۱۳۷۵۳۴۹۷
 www.entesharate-noruzi.com entesharate.noruzi@Gmail.com

فهرست

۷.....	مقدمه
۱۰.....	مورد نیاز معلمان
۱۲.....	تعاریف نظری
۱۲.....	تعاریف عملیاتی
۱۲.....	مبانی نظری برنامه درسی
۱۶.....	مفهوم برنامه درسی
۱۹.....	مفهوم تدریس
۲۳.....	اصول برنامه‌ریزی درسی
۲۷.....	الگوهای مفهومی برنامه درسی
۲۹.....	نظریه های فرآیند برنامه درسی
۳۴.....	اثرات و فواید یک برنامه ریزی مطلوب
۳۴.....	برنامه ریزی روشی مناسب برای پاسخ به نیاز می شود.
۳۵.....	نقش برنامه ریزی درسی در پیشرفت تحصیلی
۳۷.....	نقش برنامه درسی در تربیت معلم
۳۹.....	دیدگاه های موجود نسبت به برنامه درسی معلم در ایران
۴۱.....	رسالت برنامه درسی تربیت معلم
۴۴.....	سیر تحول تربت معلم پیش از پیروزی انقلاب اسلامی
۴۷.....	نقش و جایگاه معلم در برنامه ریزی درسی
۵۰.....	جمع بندی مطالب برنامه ریزی درسی
۵۲.....	صلاحیت شایستگی های مورد نیاز معلمان
۵۲.....	مفهوم شناسی صلاحیت
۵۴.....	طبقه بندی انواع شایستگی ها

۵۵.....	ابعاد صلاحیت ها (شایستگی ها) .....
۵۶.....	رویکرد شناسایی صلاحیت ها .....
۵۷.....	مدل تعیین شایستگی ها .....
۶۰.....	رویکرد و مدل استفاده شده جهت تعیین شایستگی ها .....
۶۱.....	صلاحیت ها (شایستگی های) معلم .....
۷۲.....	منابع فارسی .....
۷۸.....	منابع لاتین .....

مقدمه

آموزش مبنای توسعه است و سرمایه های انسانی در دنیای امروز ارزشی گرانبها تر از ثروت های طبیعی و زیرزمینی پیدا کرده اند این از آن رو است که انسان های دانا و توانا سرمایه های حقیقی و واقعی هر کشور را تشکیل می دهند (احمد پناه، ۱۳۸۰).

از سوی دیگر در سند تحول آموزش و پرورش (۱۳۹۰) در بازمهندسی سیاست ها و باز تنظیم اصول حاکم بر برنامه درسی دانشگاه فرهنگیان با تاکید بر کارورزی و انطباق سطح شایستگی های حرفه ای معلمان در سطح ملی و جهانی با مقتضیات الگوی برنامه درسی در نظام تعلیم و تربیت و طراحی سیاست های مناسب برای ارتقای شیوه های جذب، تربیت و نگهداشت معلمان در آموزش و پرورش به عنوان یکی از راهکارهای مهم اشاره شده است. مولفه های زیادی در دوره های آموزشی دانشگاه فرهنگیان بر کیفیت توسعه و پرورش صلاحیت های دانشجو معلمان تاثیر دارند که برنامه درسی در این میان نقش بسیار مهمی دارد (اکرمی، ۱۳۹۲).

از موضوعات مهم در برنامه ریزی درسی اهمیت نوسازی و تجدید نظر در برنامه های درسی و هماهنگ نمودن اهداف، محتوا و روش های تدریس با شرایط در حال تغییر و نامطمئن است (سابار ۱۹۹۴، ۱؛ به نقل قول از ساکی و همکاران، ۱۳۸۴). در دهه های اخیر پژوهش در برنامه های درسی تربیت معلم از اولویت ویژه ای برخوردار شده است. تقریباً همه صاحب نظران و متخصصان تعلیم و تربیت بر نقش و اهمیت برنامه درسی تربیت معلم تاکید دارند و اصلاح و تحول آن را از اولویت های هر نظام آموزشی می دانند (آیتی و همکاران، ۱۳۸۶).

در بررسی یک برنامه درسی بایستی به عناصر یا اجزای برنامه درسی تاکید کرد. اگر چه در خصوص تعاریف و عناصر برنامه درسی آراء و نظرات متفاوتی وجود دارد. اما در این تحقیق منظور از برنامه درسی، سند اجرا شده برنامه درسی است که توسط مسئولین و دست اندرکاران مراکز تربیت معلم و دانشگاه فرهنگیان تدوین و اجرا شده است (مؤمنی مهموئی و همکاران، ۱۳۹۰).

برنامه درسی در نظام های آموزشی متمرکز مهم ترین عامل در کیفیت آموزشی و جهت دهنده فعالیت دانشجو و اساتید هستند و لازم است به گونه ای تدوین شوند که هم از جامعیت

و انسجام برخوردار باشند و هم بتوانند نیازهای دانشجویان و همچنین بازار کار را فراهم سازند (عابدی، ۱۳۸۲).

نکته‌ای که گذر از آن جایز نیست این است که سیاست ها، سازوکار ها و روش های مربوط به تربیت معلم، تابع شرایط و امکانات زمانی است و در هر زمانی نیاز به بازنگری مطابق وضعیت موجود در آینده دارد. (امجدیان، ۱۳۸۸).

در این فصل به بیان کلیات تحقیق در باب موضوع مورد مطالعه پرداخته شده است، به طوری که ابتدا به بیان مساله تحقیق، اهمیت و ضرورت تحقیق، اهداف تحقیق، فرضیات تحقیق، تعریف نظری و عملیاتی تحقیق، قلمرو تحقیق پرداخته شده است. تربیت معلم را می‌توان از جمله حساس‌ترین و مهمترین مولفه‌های نظام تعلیم و تربیت دانست، زیرا موفقیت و عدم موفقیت در ایجاد تحول در نظام آموزش، منوط به توانمندی و قابلیت‌های حرفه‌ای معلمانی است که مجریان اصلی برنامه در محیط واقعی هستند. بی دلیل نیست که ژاپنی ها می گویند؛ شایستگی هر نظام آموزشی به اندازه شایستگی معلمان آن نظام است. مراکز تربیت معلم (اخیرا دانشگاه فرهنگیان) سال‌هاست که نسبت به پذیرش و آموزش متقاضیان حرفه ای معلمی به صورت بومی و منطقه ای عمل می کنند و قریب به اتفاق دانشجو معلمان این مرکز پس از تحصیل در این مرکز به منطقه محل سکونت خود برمی گردند (نادری، ۱۳۹۰).

زمان کوتاه، فشردگی برنامه درسی، نبودن تفاوت‌های فرهنگی بارز، فضای سازمانی و روانی تا حدود ایستا در مراکز تربیت معلم، ممکن است شانس دانشجو معلمان برای رشد و توسعه دیدگاه آکادمیک و بصیرت حرفه ای را محدود کند. در مقابل تجربه عملی غنی و ارتباط نزدیک با آموزش و پرورش و مدارس، از مزایای مراکز تربیت معلم است. دانشگاه‌ها نیز ممکن است از گستردگی و تنوع دیدگاه‌های فرهنگی، نظری و آکادمیک و فضای سازمانی گشوده تر به عنوان یک نقطه قوت نام ببرند، اما تصور بر این است که از وادی علم دور افتاده‌اند و ارتباط قوی و موثری با مدارس ندارند (نیکنامی و کریمی، ۱۳۸۸).

اگرچه در حال حاضر تربیت و پرورش معلمان مورد نیاز نظام آموزشی در ایران بر عهده دانشگاه فرهنگیان نهاده شده است اما به نظر می رسد این تغییرات ساختاری است و در ماهیت مراکز و پردیس های آن تغییر صورت نپذیرفته است با این وجود پژوهش‌ها نشان می‌دهد که در گذشته برنامه‌های درسی دوره‌های این مراکز در پرورش صلاحیتهای معلم توفیق چندانی نداشته است. شواهد حاکی از آن است که دوره‌های تربیت معلم از لحاظ آموزش برنامه درسی،

فرایند اجرا و دوره های کارورزی از کارایی و اثربخشی لازم برخوردار نبوده است (عبدالملکی و همکاران، ۱۳۸۹).

مرور پژوهش های گذشته نیز نشان می دهد که در هیچ کدام مستقیماً یا بطور کامل به تاثیر برنامه های درسی در پرورش صلاحیت ها اشاره ای نشده است. بنابراین بررسی برنامه درسی مراکز و پردیس ها از منظر تحقق اهداف از پیش تعیین شده در توسعه و پرورش صلاحیت ها اهمیت بسیاری دارد، برنامه درسی که در کنار سایر مواد آموزشی از قبیل راهبردهای تدریس اساتید، امکانات، تجهیزات و فضای آموزشی و سایر مولفه ها نقش پررنگ تری در اثربخشی دوره های مراکز و پردیس های دانشگاه فرهنگیان دارد (عقیلی، ۱۳۹۲).

تربیت نیروی انسانی در توسعه جوامع، نقش محدودی دارد. از آنجا که معلم رکن اساسی هر نظام تعلیم و تربیت شناخته می شود و با پای فشردن بر این باور که معلم، ستون محکم تغییر، توسعه و پیشرفت های اجتماعی است و تربیت معلمان سود آورترین سرمایه گذاری در اقتصاد ملی به حساب می آید، سرمایه گذاری برای تربیت نیروی انسانی و به طور ویژه معلم، موضوعیت و اهمیت پیدا می کند (صمدی و همکاران، ۱۳۸۷).

واضح است که ورود به عصری که عصر دانایی نامیده شده، نیازهای جدیدی را برای معلمان به ارمغان آورده است. نیازهایی که مستلزم آماده سازی و افزایش آموزش است. معلمان باید دانش و توانایی های تخصصی و حرفه ای خود را با تحولات آینده هماهنگ سازند. دانش و اطلاعات روز، توانایی حرفه ای و تخصصی که با تحولات و نیاز جامعه هماهنگ باشد و مهارت حرفه ای تدریس معلم که نقش تعیین کننده ای را در یادگیری و پیشرفت دانش آموزان ایفا می کند؛ اهمیت و ضرورت خود را بیش از پیش نمایان می سازد. این شواهد لزوم توجه بیشتر به برنامه های تربیت معلم از سوی مسوولان را نشان می دهد (طاهری و همکاران، ۱۳۹۲).

با توجه به تغییرات انجام شده و ضرورت اصلاح و نوسازی برنامه درسی در راستای سند تحول آموزش و پرورش لازم است تا اثربخشی برنامه درسی فعلی دانشگاه را از جهت تحقق اهداف یعنی توسعه و پرورش صلاحیت ها و شایستگی معلم مورد بررسی و پژوهش قرار دهیم. لذا این پژوهش قصد دارد تا در مرحله اول صلاحیت ها و شایستگی های مورد نیاز معلم را تعیین و مقوله بندی کند. در مرحله دوم از منظر اساتید و دانشجویان بررسی کند که برنامه درسی فعلی فارغ از شیوه های تدریس اساتید، فضا و امکانات و سایر مولفه های تاثیرگذار در

پرورش کدام صلاحیت‌ها، توفیق داشته و در پرورش کدام صلاحیت‌ها موفق نبوده است و چه بخشی از برنامه درسی نیاز به اصلاح و نوسازی دارد (عبداللهی و همکاران، ۱۳۹۳).

در برنامه درسی دانشگاه فرهنگیان دروس تخصصی عمومی و تربیتی به متقاضیان شغل معلمی ارائه می‌شود تا صلاحیت‌ها و شایستگی های مورد نیاز را کسب نمایند. لذا اهمیت و ضرورت این پژوهش این است که مشخص می‌کند برنامه درسی فعلی مراکز و پردیس‌های دانشگاه فرهنگیان در توسعه و پژوهش پرورش کدام محور از صلاحیت‌ها موفق بوده و در پرورش کدام مقوله‌ها توفیق چندانی نداشته است در واقع این تحقیق قصد دارد به این سوال پاسخ دهد که آیا برنامه درسی دانشگاه فرهنگیان در توسعه صلاحیت و ویژگی های مورد نیاز معلمان از دیدگاه اساتید و دانشجویان اثر بخش هست یا خیر؟

اهمیت و ضرورت تحقیق نقش برنامه درسی دانشگاه فرهنگیان

(در توسعه صلاحیت ها و ویژگی های مورد نیاز معلمان)

نظام آموزشی کارا و اثربخش، نظامی است که با اهداف نهایی و نیازهای واقعی جامعه تناسب داشته و توانایی آماده سازی نسل جوان را برای نیل به اهداف دارا باشد. تحول علم و فناوری، ضرورت تحول در فرایند فعالیت‌های آموزشی را اجتناب ناپذیر ساخته است به طوری که دیگر هرگز نمی‌توان با طرز تلقی گذشته و سوگیری‌های کهنه به دانش آموزان و تربیت آنها نگریست. در این راستا رعایت اصولی از قبیل هماهنگی نظام آموزش با نیازهای و برنامه ریزی های توسعه و پیش بینی برای تربیت معلم مجرب و متبحر، امری بدیهی است و عنایت به فراگیران و حضور فعال آنان در عرصه ی فعالیت‌های یاددهی - یادگیری به عنوان یکی از اهداف اصلی سیستم آموزشی از جمله ویژگی های آموزش و پرورش کارا و اثر بخش محسوب می‌شود.

برنامه درسی در نظام‌های آموزشی متمرکز مهمترین عامل در کیفیت آموزشی و جهت دهنده فعالیت دانشجو و استاد هستند و لازم است به گونه ای تدوین شوند که هم از جامعیت و انسجام برخوردار باشند و هم بتوانند نیاز های دانشجویان و همچنین بازار کار را برآورده سازند. اهمیت تربیت معلم و توصیه ها و تاکیدات به عمل آمده در این زمینه، لزوم توجه به

اصلاح نظام های تربیت معلم و اتخاذ تدابیر منطقی برای بهبود تربیت حرفه ای معلمان را الزام آور ساخته است (امین خندقی و نامخواه، ۱۳۸۹).

همچنین تعیین صلاحیت های ثابت و مشخص برای یک معلم کار سخت و دشواری است. سیاست گذاران، صاحب نظران، مدیران، معلمان، و والدین ممکن است انتظارات متفاوتی از معلم داشته باشند (شعبانی، ۱۳۸۳). محققان با توجه به انتظارات این گروه ها صلاحیت ها و وظایف یک معلم اثربخش را توصیف کرده اند.

اگرچه در حال حاضر تربیت و پرورش معلمان مورد نیاز نظام آموزشی در ایران بر عهده دانشگاه فرهنگیان نهاده شده است اما نقش مراکز تربیت معلم در قالب پردیس های دانشگاه فرهنگیان پر رنگ تر از گذشته شده است؛ لذا به نظر می رسد این تغییرات صرفاً ساختاری است و در ماهیت مراکز تربیت معلم تغییری صورت نگرفته است. بطوری که در حال حاضر دوره های کاردانی به کارشناسی تربیت معلم همانند گذشته بدون هیچ تغییری در حال برگزاری است. با این وجود پژوهش ها نشان می دهد که در گذشته برنامه های درسی دوره تربیت معلم در پرورش صلاحیت های معلم توفیق چندانی نداشته است. شواهد حاکی از آن است که دوره های تربیت معلم از لحاظ آموزش، برنامه درسی، فرآیند اجرا و دوره های کارورزی از کارایی و اثر بخشی لازم برخوردار نبوده است (وکیلی هریس و همکاران، ۱۳۸۸).

مطالعات انجام شده حاکی از آن است که در هیچ کدام از مستقیما، و یا بطور کامل به میزان تحقق صلاحیت های معلم در پایان دوره تربیت معلم اشاره ای نشده است. بنابراین بررسی برنامه درسی تربیت معلم از منظر تحقق اهداف از پیش تعیین شده در توسعه و پرورش صلاحیت ها اهمیت بسیاری دارد، برنامه درسی که در کنار سایر مواد آموزشی، از قبیل راهبرد های تدریس اساتید، امکانات، تجهیزات و فضای آموزشی و سایر مولفه ها نقش پر رنگ تری در اثربخشی دوره های تربیت معلم دارد.

تامل در نقش و جایگاه حساس، مهم و بی بدیل معلم در نظام آموزشی، و تاثیر صلاحیت های او بر ایفای این نقش، روشن می کند که تحقیق و بررسی در خصوص صلاحیت های معلم و مولفه های موثر بر آن از جمله برنامه درسی می تواند بسیار مهم و ضروری باشد. این مسئله اگرچه موضوع پژوهشی شناخته شده ای است ولی همانطور که بیان شد، پژوهش های کمی در این زمینه انجام شده است.